

आत्मचित्र - भाग ५२

(कै. राम गवाले यांच्या 'आत्मचित्र' या आत्मचरित्रात्मक पुस्तकातून क्रमशः)

काही दिवसांनी अगदी अनपेक्षितपणे मद्रासच्या 'मंत्रालय मुळीज' नावाच्या एका निर्मिती संस्थेचं चित्र माझ्याकडं दिग्दर्शनाला आलं. या संस्थेचे निर्माते वेणुगोपाल म्हणून होते. अतिशय शांत, सुसंस्कृत व्यक्ती. त्यांनी यापूर्वी केलेले चित्रपट अगदी सुपरहिट झाले होते. त्यांच्या पूर्वीच्या तीनही चित्रांत कर्नाटकातला राजकुमार नायक होता आणि एक किंवा दोन चित्रांत पुढे हिंदीत खूप यशस्वी झालेली रेखा होती. वेणुगोपाल आणि राजकुमार याचं खूप जवळिकीचं मित्रत्व होतं. त्यांचे कृष्णन नावाचे एक मित्र होते. ते अगदी भिन्न व्यवसायात असत. पण संगीताचे गाढे रसिक. मलाही संगीताची आवड आहे हे त्यांना माहीत झाल्यानंतर त्यांनी मला संगीताच्या, वाद्य संगीताच्या खूपखूप मैफिली ऐकवल्या. वेणुगोपाल अतिशय उदार आणि प्रेमळ. त्यांचा सारा परिवार अतिशय लाघवी. त्यांचं चित्र सुरु होण्यापूर्वी कलाकार वगैरेबाबत माझा विचार घेतल्याखेरीजच सर्व कास्ट त्यांनी अशी ठरवली होती, की अशा संचाला वितरकाचं अर्थसाहाय्य भक्कमपणे मिळणं कठीण होतं.

चित्रणाची सुरुवात छान झाली. चित्रपट मात्र मनासारखा झाला नाही. पण दक्षिणेकडील चित्रपट व्यवसायातली माणसं, शिस्त आणि कामातला नियमितपणा मला अतिशय आवडला, इतका, की कायमसुद्धा आपण मद्रास हेच कार्यक्षेत्र करावं का, अशी इच्छा झाली. शूटिंगची पद्धत मला फार आवडली होती. सकाळी सात वाजता शूटिंगची सुरुवात, त्यापूर्वी मेकअपमनपासून सर्वजन स्नान करून, पूजा करून तयार असत. सर्व खाती, खोल्या स्वच्छ असत. स्टूडिओचं सारं आवार अतिशय स्वच्छ असे. ९ ॥ ते १०च्या सुमाराला एक

लहानशी सुट्टी असे. त्यावेळी टिफिन. नंतर पुन्हा शूटिंग दुपारी दोन वाजता जेवणाच्या वेळेपर्यंत. शूटिंग लांबलंच, तरी पाच-सहा वाजेपर्यंत कामगार लोकांना कामाप्रमाणं ओवरटाईम, खाण-पिण देण हे सर्व विनातक्रार पाहिलं जाई. मुंबईच्या हिंदी इंडस्ट्रीमध्ये सकाळी ९ वाजताचं शूटिंग दुपारी दोन-तीन वाजता सुरु झालेलं मी कित्येक वेळा पाहिलेलं आहे. एकंदरीतच आपल्याकडे तेव्हाही शिस्तीचा अभाव असे.

मद्रासच्या या चित्रपटाचा विषय छान होता. ‘फाशीची शिक्षा कायमची रद्बादतल करण’ हा. सेटिंग्ज, लोकेशन यांबाबत कुठं काटकसर करायची नाही, हा त्यांचा रिवाज. वेणुगोपाल हे कुटुंबवत्सल गृहस्थ होते. त्यांचे दोन मुलगे त्यांच्यासारखेच बाळबोधी आणि नम्र. भाभीजी श्रद्धाळू, संसारात गर्क. वेणुगोपालांच्या वागण्याच्या लक्षात राहण्यासारख्या काही विशिष्ट पद्धती असत. ते रोज संध्याकाळी उशिरा हॉटेलवर माझ्याकडे येऊन मला जेवायला घेऊन जात. उत्तम हॉटेलमध्येच जेवण मागवून मला आपल्या मनासारखं जेवू घालत. मग रात्री गाडीतून फिरून आणखी उशिरा आईस्क्रीमच्या निरनिराळ्या तळ्हा मला खायला लावत. जेवण मात्र माझ्याबरोबर कधी घ्यायचे नाहीत. मग कितीही वाजलेले असोत. वहुतेक एक-दोड वाजून गेलेला असायचा. ‘माझ्याबरोबर जेवत का नाही?’ याचं उत्तर कधी देत नसत. शेवटी एकदा मला कारण सांगितलं, की त्यांनी आपल्या पत्नीला कित्येक वेळा सांगूनही, त्या रात्री दोन वाजले तरी ते घरी आल्याशिवाय जेवत नसत. ते घरी पोहचल्यानंतरच दोघं जेवण घेत. मला परत हॉटेलवर माझ्या सुइटमध्ये सोडून गप्पा मारत बसत असत आणि मला आता झोप यायला लागली, की ‘गुडनाईट’ म्हणून निघून जात. त्यांची आणखी एक गमतीची पद्धत म्हणजे कलाकार आणि प्रत्येक प्रमुख तंत्रज्ञाला गाडी असे. स्वतंत्र ड्राईवर्स असत. मला मात्र गाडी नव्हती. मला सतत त्यांचीच गाडी मिळाली पाहिजे, हा त्यांचा कटाक्ष असे. गाडी स्वतःच चालवत. गाडी उत्तमच असे. त्यांची लेफ्ट हॅंड ड्राईवर मर्सिडिज होती. ड्राईविंग उत्तम, अत्यंत दक्षतेचं, पण रँशाच म्हणावं लागेल, असं होतं.

त्यांना इंग्लिश वाचनाची आवड होती. निर्व्यसनी, शांत होते. एकंदरीत आमच्या कुंडल्या जमल्या. मला एअरपोर्टवरनं आणण्यापासून पुन्हा निघताना एअरपोर्टवर पोहोचवीपर्यंत त्यांचीच गाडी होती. ते मुंबईलाही खूप वेळा येत. जुहूच्या एखाद्या हॉटेलमध्ये राहत. माझ्याकडे भेटायला वारंवार येत. मी त्यांच्याकडे सकाळी दहा वाजण्याच्या सुमाराला गेलो, की थोड्या वेळानं तयार झाल्यावर विचारत, “मिस्टर गबाले, हाऊ अबाऊट ब्रेकफास्ट ?” मी हो नाही म्हणायची

वाट न पाहता, “चला” म्हणायचे; आणि गाडी घेऊन थेट चर्चगेटला घेऊन जायचे. त्यांच्या मते चर्चगेटला एअरकंडिशंड ‘सत्कार’मध्येच त्यांना पाहिजे तशी रियल इडली मिळत असे.

माझ्या मद्रासच्या शेवटच्या परतीच्या दिवशी त्यांनी मला घरी जेवायला बोलावलं आणि सगळ्यांचा निरोप घेऊन ज्यावेळी विमानतळावर पोहचवायला निघाले. त्यावेळी मला विचारलं, “मिस्टर गबाले, आय होप यू हॅव बीन कंफटेंबल ?” मी, “ऑफकोर्स” म्हणालो. पण माझ्या स्वभावाप्रमाणं गमतीत म्हटलं, “एक्सेप्ट युअर कार” त्यांना आश्चर्य वाटलं. मी हसतच त्यांना म्हणाले, “मी तीस-पस्तीस वर्ष गाडी चालवतोय आणि ती नेहमी राइट हॅंड ड्राइव्हच असते. तुमच्या उजव्या बाजूला हातात स्टीअरिंग नसताना बसायचं म्हणजे मला खूप अवघडल्यासारखं वाटत.” तेही हसले आणि म्हणाले, “पुढल्या खेपेला हा प्रश्न सुटेल. माझी नवीन गाडी व्होलवो येतेय महिन्याभरात.” असे हे वेणुगोपाल. अशा मितभाषी, प्रेमक, सत्प्रवृत्त व्यक्तीला मी कधीच विसरू शकणार नाही.

मध्यंतरीच्या काही काळात माझा आणि आंतरराष्ट्रीय कीर्तीचे लेखक श्री. मनोहर माळगांवकर यांचा खूपच परिचय झाला होता. हे व्यक्तिमत्त्व खरोखरच नावाप्रमाणं मनोहर होतं. उत्तम इंग्रजी, अतिशय व्यवस्थितपणा बाणलेला, सुसंस्कृत, निसगप्रिमी, महाराष्ट्र कर्नाटक प्रांतांचे अभ्यासक-इतिहासतज्ज्ञ आहेत. त्यांच्या बरोबर प्रवास करताना, काम करताना माझ्या मनावर न्यूनगंडाचा एक दबाव येत असे आणि ते साहजिकही होतं. ते मात्र अतिशय मोकळेपणानं वागत. ते आमची ‘फिल्मसिटी’ पाहायलाही एकदा सहज आले होते. त्यांच्या प्रेरणेनं दिल्लीमध्ये ‘जैन स्टूडिओ’ सुरु करण्याची योजना होती. तिथं स्टूडिओ डिरेक्टर म्हणून तो प्रकल्प कार्यरत करण्यासाठी माझी नेमणूक झाली. प्रथम महिन्यातून काही दिवस दिल्लीला जाऊन मी राहत असे. नंतर आम्ही सर्वजण कुटुंबियांसह दिल्लीला गेलो. दिल्लीतली राहण्याची जागा, परिसर, वातावरण सफदरजंग एनक्लेव्ह इथं रिंग रोडला जवळच होतं. स्टूडिओची बांधणी योग्य आणि सोयीची करून तांत्रिक सुविधांची यथोचित स्थापना आणि यंत्रसामुग्री उपलब्ध केल्यानंतर दोन अनुबोधपटही करायचे ठरले. हा स्टूडिओ राजमाता विजयाराजे सिंधिया यांच्या दिल्लीतील रिंगरोडवरील वास्तुमध्येच स्थापन केला होता.

नेहमीप्रमाणं प्रकल्प पुरा झाल्यानंतर दिल्लीचं वास्तव्य रुचेना. इथे प्रत्येक गोष्ट अधिकार आणि संपत्ती या मापानंच मोजली जाते, असं वाटत होतं. मूल्यांबदलच्या दृष्टिकोनातच फरक आहे, असं वाटायला लागलं. घरची ओढही

वाटू लागली. घर म्हणजे कुठं मुंबईतही घर नव्हतं. पुण्यातही घर नव्हतं. पण पुण्यात मुलगी रेखा आणि जावई उदय कुलकर्णी हे होते. दोघेही डॉक्टर्स; म्हणून आपण आता या वयात पुण्यातच यायचं, असा निर्णय घेतला.

दिल्लीत असताना राजमाता विजयाराजे यांच्या जीवनावर एक अनुबोधपटही करायचा असं ठरलं. त्यांचं व्यक्तिमत्त्व, गंतकाळीतील उल्लेख, मध्यप्रदेशातील लोकप्रियता आणि त्यांच्या सान्या व्यक्तिमत्त्वात झालेला बदल, धर्मनिष्ठा, भाजपप्रणित पक्षनिष्ठा असा या विषयाच्या मांडणीमागील दृष्टिकोन होता. चित्रणाच्या वेळी आणि एरवीही त्यांच्याबरोबर खूप प्रवास करण्याचा योग मला येत असे. मी त्यांचं चरित्र काळजीपूर्वक वाचलं होतं. त्या अनुषंगानं मी प्रवासात त्यांना काही प्रश्न विचारत असे. त्याही खूप मोकळेपणानं माहिती सांगत असत. ग्वालहेरच्या घराण्याशी त्यांचा विवाहसंबंध अतिशय नाट्यमय आणि अनपेक्षित होता. त्यानंतरच्या हत्तीच्या अंबारीतून निघालेल्या मिरवणुकीबद्दल सांगताना त्या सांगत होत्या, की मागे-पुढे हत्ती, घोडे, उंट आणि अफाट जनसमुदाय असताना त्यांच्या नावाचा जयजयकार होत असे. त्यावेळी मन भारावून गेल्यामुळे त्यांचे डोळे पाणावून गेलेले असत. अशा वेळी त्या डोळे मिटून परमेश्वराची मनांत प्रार्थना करत होत्या, की हे परमेश्वरा, हे सारं डोळे दिपवणारं ऐश्वर्य सहन करण्याची मला शक्ती दे.

लता मंगेशकर यांच्या परदेशातील रॅयल अल्बर्ट हॉलमधल्या समांभाच्या वेळी त्यांचा पुनःपुन्हा जो गौरव चालला होता आणि रसिकवृंद कौतुकाचा, प्रेमाचा वर्षाव करीत होता व त्या दिव्य क्षणाबद्दल बोलताना त्यांच्याकडून मी अगदी असेच भावार्त उद्गार ऐकले होते. लता मंगेशकर म्हणाल्या होत्या, “पुनःपुन्हा माझा गौरव होऊ लागला, तेव्हा मनांत परमेश्वराकडं लीन होऊन स्मरण करत होते, की परमेश्वरा, हे सारं भाग्य सहन करण्याची मला शक्ती दे.”

- वै. राम गबाले

(‘आत्मचित्र’ पुस्तकासाठी भारतातील संपर्क - अरुण जाखडे - २५४४२४५५)